

فقر در ایران

(مجموعه مقالات)

زیر نظر :

دکتر فریبرز رئیس دانا

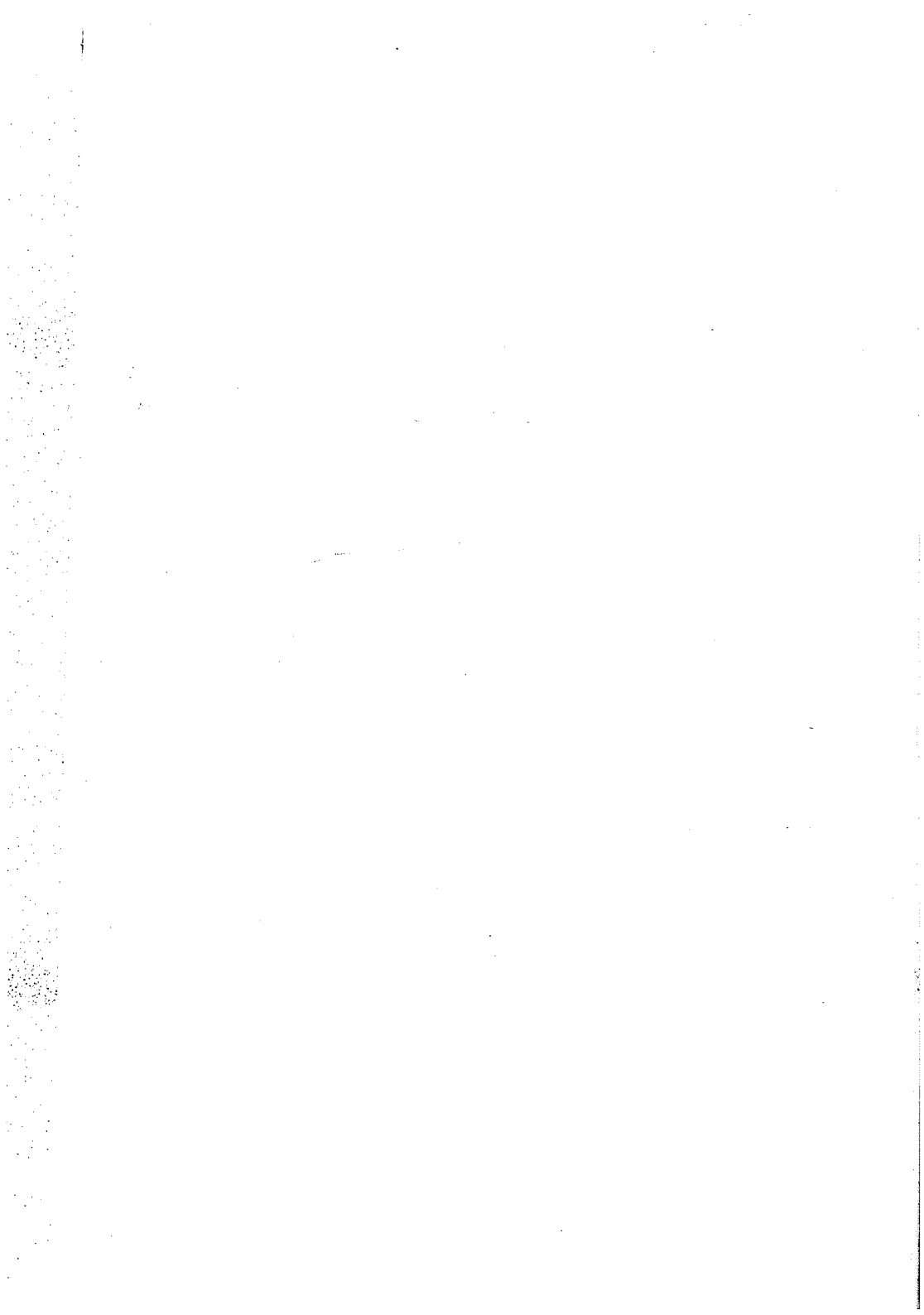
دکتر ژاله شادی طلب

دکتر پرویز پیران

۱۳۷۹

فقر در ایران

(مجموعه مقالات)

فقر در ایران

دکتر فریبرز رییس دانا

دکتر ژاله شادی طالب

دکتر پرویز پیران

ویرایش و تنظیم:

دکتر حسن رفیعی

سعید مدنی (قهفرخی)

رئیس دانا، فریبرز و دیگران
فقر در ایران / مؤلف فریبرز رئیس دانا، ژاله شادی طلب، پرویز پیران؛ ویراستار:
حسن رفیعی؛ سعید مدنی قهفرخی. - تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی،
۱۳۷۹.

۵۵۰ ص. جدول.

ISBN 964-6518-33-8

شابک ۸-۳۳-۶۵۱۸-۹۶۴

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا. (فهرست نویسی پیش از انتشار).
۱. فقر ۲. ایران ۳. نابرابری ۴. رفاه اجتماعی . الف. دانشگاه علوم بهزیستی و
توانبخشی. ب. عنوان.

۱۳۷۹

کتابخانه ملی ایران

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
تهران

فقر در ایران (مجموعه مقالات)

زیر نظر: دکتر فریبرز رئیس دانا، دکتر ژاله شادی طلب، دکتر پرویز پیران

ویرایش و تنظیم: دکتر حسن رفیعی، سعید مدنی (قهفرخی)

ناشر: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ص. پ ۱۵۶-۱۵۶۵۵

طراح جلد: فرزین آدمیت

امور کامپیوتری و صفحه‌آرا: محبوبه ولی‌الهی، جمشید عطاران

ناظر چاپ: ابوالفضل نوروز

نویت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۷۹

شمارگان: ۳۳۰۰

شابک: ۸-۳۳-۶۵۱۸-۹۶۴

فهرست

پیشگفتار.....	نه
نقد روش در پدیده‌شناسی فقر/ دکتر فریبرز رئیس دانا.....	۱
روشهای مشارکت جویانه در بررسی فقر/ دکتر پرویز پیران.....	۴۳
روند فقر در ایران طی دو دهه گذشته/ دکتر مهدی تقوی و احمد غروی	
نخجوانی.....	۴۳
تأثیر برنامه ریزی کلان اقتصادی- اجتماعی بر فقر: اسکان غیر رسمی	
ایران/ کمال اظهاری.....	۸۵
تأثیر سیاستهای توری بر فقر در ایران طی دو دهه گذشته/ دکتر منوچهر	
کیانی.....	۹۵
ارتباط فقر و نابرابری با سیاستهای اقتصادی دولت/ دکتر بهروز هادی	
زنوز.....	۱۲۷
زیر خط فقر در ایران/ دکتر فریبرز رئیس دانا.....	۱۵۷
تأثیر فقر و نابرابری بر کارایی سیاستهای کلان اقتصادی/ دکتر محسن	
مریم‌مه‌آبادی.....	۱۸۹
تله جمعیت: فقر و بیکاری/ محمد علیزاده.....	۲۱۱
فقر و شورش شهری با نیم نگاهی به شرایط ایران/ دکتر پرویز پیران.....	۲۳۳

- فقر و تحولات سیاسی در ایران/ دکتر علیرضا رجایی ۲۵۹
- آسیبها، انحرافات اجتماعی، و فقر/ سعید مدنی ۲۷۹
- زنان: بسته‌ترین حلقه زنجیر فقر/ دکتر ژاله شادی طلب و افسانه کمالی .. ۳۳۷
- فقر و سوء تغذیه در ایران/ دکتر سید مسعود کیمیایگر ۳۶۱
- فقر و ناتوانی در ایران/ دکتر محمد کمالی ۳۸۷
- احیاء اقتصاد رقابتی، پویا و هدفمند: کلید مبارزه با فقر/ دکتر علی رشیدی ۴۰۷
- نقش نظام تأمین اجتماعی در کاهش فقر/ دکتر جمشید پژویان ۴۵۵
- نقش نظامهای حمایتی اجتماعی غیر دولتی در کاهش فقر: بررسی موردی تجربه
"رعد"/ دکتر قاسم صالح‌خو ۴۷۱
- نقدی بر برنامه فقر زدایی دولت/ دکتر اکبر کرباسیان ۵۰۷
- نقد و بررسی "برنامه مبارزه با فقر"/ دکتر فریبرز رئیس دانا و
سعید مدنی ۵۲۷

پیشگفتار

فقر تنها "درد مشترک" متخصصان علوم اجتماعی نیست و تنها نمی‌توان آن را به "فریاد" در آورد، بلکه اصلی‌ترین موضوع بررسی رشته‌های مختلف این حوزه علمی است که ریشه گرفتاریها و عقب ماندگیهای بخش اعظم جمعیت کره زمین، از جمله بخش مهمی از جامعه ما را تشکیل می‌دهد و در آستانه هزاره سوم راهی جز چالش اساسی با آن باقی نمانده است. فقر تنها پدید آورنده عقب ماندگی مادی و افت کارآمدی، پایین بودن دانش و آگاهی، افت وضعیت بهداشتی، نکبت، و فساد نیست بلکه خود از آنها نیز ناشی می‌شود و آنها را تشدید نیز می‌کند. مصیبت فقر، مصیبت هم افزایی آن است. هم به این سبب مبارزه اساسی با فقر در واقع چیزی نیست جز ایجاد دگرگونی در ساختارهای پدید آورنده آن و این نیز جز با نگاهی جامع و ژرف به این پدیده شوم میسر نمی‌شود.

مرکز مطالعات رفاه اجتماعی وابسته به دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی از نخستین مراحل فعالیت خود به این نتیجه رسید که مطالعه درباره فقر را به عنوان عامل انواع آسیب‌ها و ناهنجاریهای فردی و اجتماعی در دستور کار خود قرار دهد. هم چنین این نتیجه حاصل شد که پدیده فقر باید در

همه ابعاد گسترده و ژرف آن بررسی و با استفاده از همه ساز و کارهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی شناسایی و درمان شود. بی تردید عمده ترین انگیزه این مرکز مشاهده روز افزونی پدیده فقر و آثار نگران کننده و فاجعه بار اقتصادی و اجتماعی آن چه از جهت فرایندهای توسعه و چه از جهت فرایندهای رفاهی است. این در حالی است که منابع زیادی برای مهار جدی فقر در کشور وجود دارد که با ناکارآمدی به کار می روند و حتی نتایج منفی به بار می آورند و فقر را مستمر می کنند.

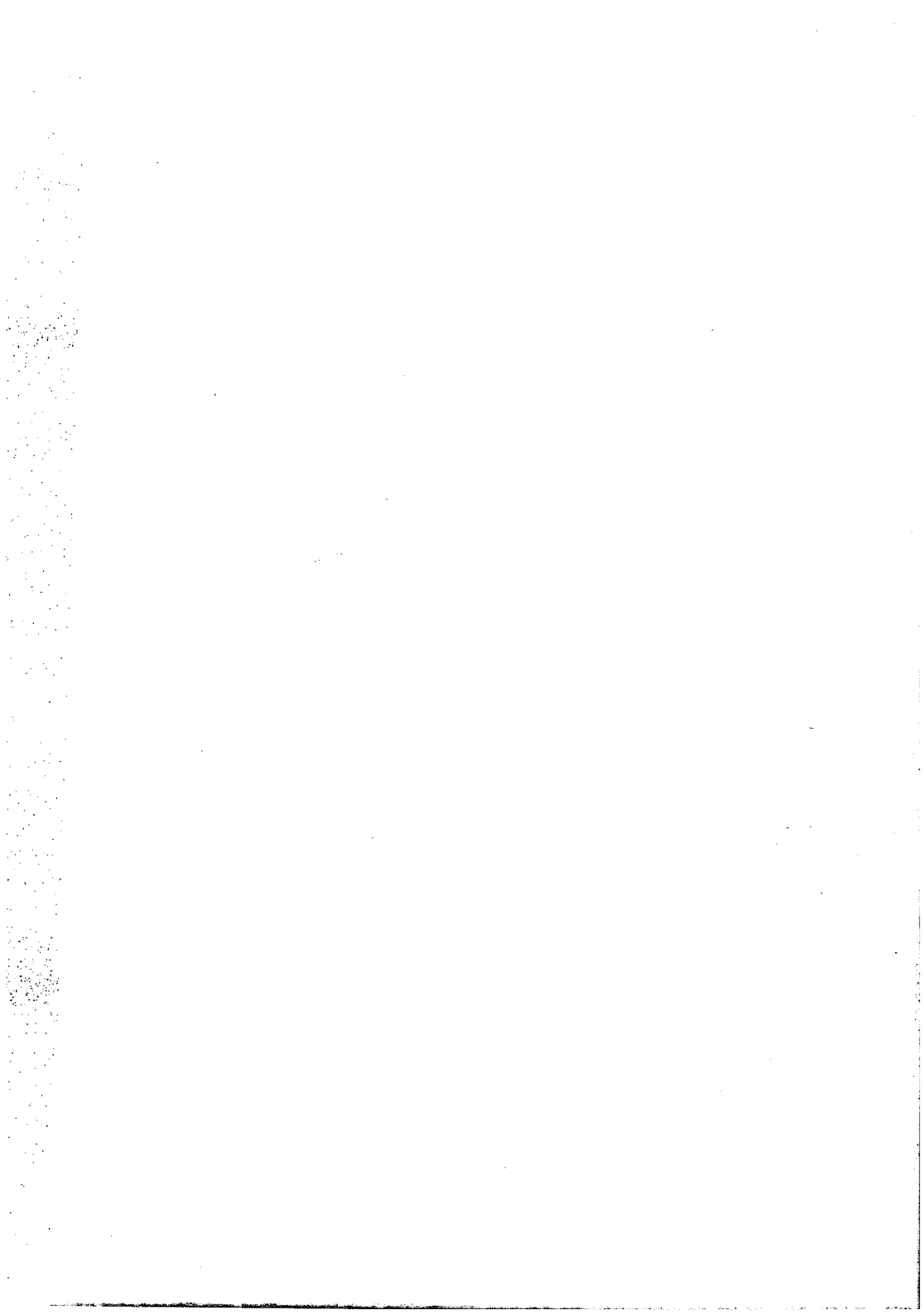
انگیزه دیگر این مرکز از نظر سنجی از متخصصان عضو مرکز و سایر استادان علاقمند ناشی می شد. طبق این نظر سنجی اکثر برنامه ها و سیاستها و اقدامات انجام شده در کشور نارسا و ناکارآمد و هدر دهنده منابع بوده اند. هم چنین مطالعات و پژوهشهای انجام شده هم از جهت روش شناسی و هم از حیث گستره و ژرفا ناموفق و نامؤثر بوده اند. البته در مواردی استثناها و حتی نمونه های چشمگیر موفق ما را امیدوار می کرد که توان کارشناسی برای برخورد ریشه یابانه و مؤثر و راهیابی اساسی بالاست.

در مرداد ماه سال ۱۳۷۹ دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با مساعدت کامل سازمان بهزیستی کشور، مرکز مطالعات را مأمور برگزاری یک گردهمایی نمود. مرکز نیز بلافاصله هیئت علمی گردهمایی را مرکب از دکتر ژاله شادی طلب، دکتر غلامرضا انصاری، دکتر محمدتقی جفتایی، دکتر فریبرز رئیس دانا، دکتر پرویز پیران، سعید مدنی، دکتر حسن رفیعی، و دکتر حسین کاکویی برگزید.

هیئت علمی کار را در شهریور همین سال آغاز کرد. روش کار عبارت

بود از شناخت تواناییهای کارشناسی و متخصصان کشور و دعوت از برجستگانی که در این رشته کار کرده بودند و تمایل و وقت کافی نیز برای انجام کار داشتند. خوشبختانه این روش مؤثر واقع شد و شمار زیادی از این عزیزان به دعوت هیئت علمی پاسخ مثبت دادند و مقالاتی را ارائه کردند که در این مجموعه چاپ و در گردهمایی‌ای در بهمن سال ۱۳۷۹ ارائه شد. مطالب گرد آمده در این گردهمایی با هدف ریشه‌یابی و بررسی نظامدار و کشف راههای اساسی در چهار بخش تقسیم‌بندی شده‌اند که به ترتیب عبارتند از روش شناخت (کمی و کیفی)، پیامدها، راهکارها و جمع‌بندی. مرکز مطالعات رفاه اجتماعی تصمیم دارد بر اساس پیشنهادها و انتقادهای کارشناسان و دانشجویان عزیز، کار بررسی را، هم از جهت ساختارها و ریشه‌ها، هم از جهت آثار و پی‌آمدها، و هم در مورد راهبردهای حل مشکل فقر پی‌گیری کند.

هیأت علمی گردهمایی

نقد روش در پدیده شناسی فقر

دکتر فریبرز رئیس دانا *

تعریف و تعارض های مفهومی

آیا تلاش برای رسیدن به پاسخ هایی برای پرسش های "چه کسی فقیر است؟"، "فقر چیست؟" و "فقر چگونه توزیع می شود؟" عبارت اند از ابراز لطف های روشنفکرانه در برابر کسانی که در رنج اند و آیا رسیدن به این پاسخ ها یا پرداختن به بحث و محتوایی که به این پاسخ ها راه می یابند به حذف فقر کمکی می کنند؟ به هر حال اگر کسی می خواهد فقر را از میان ببرد می داند که چه چیزی را باید از میان ببرد. اما وقتی این خواست، اجتماعی می شود آنگاه معلوم می شود که داشتن هدف عمومی کافی نیست. باید واقعاً به سؤال مرکزی پرداخت "یعنی فقر چیست؟" در حدود ۱۶۰ سال پیش